

Зміст

Передмова до другого видання	5
------------------------------------	---

Розділ 1.

Історичні підстави, геополітичні передумови та ідеологічне підґрунтя агресивної зовнішньої політики Росії щодо України

1.1. Історична пам'ять – основа державного суверенітету України	6
1.2. Геополітичні й ідеологічні передумови політики Росії щодо України.....	15

Розділ 2.

Неоголошена війна радянської Росії проти України в 1917–1921 рр. та її наслідки

2.1. Утвердження московсько-більшовицької окупаційної влади в підрадянській Україні.....	39
2.2. Три голодомори в УРСР як найбільший злочин більшовицького тоталітарного режиму в Україні.....	50
2.3. Виникнення Кримського питання в українсько- російських відносинах	62

Розділ 3.

Неоголошена війна РФ проти України (1991–2017 рр.): підготовча фаза

3.1. Розпад СРСР. Кримська проблема в українсько- російських міждержавних відносинах.....	77
3.2. Російські інтеграційні проекти та економічні війни РФ проти України в 1991–2013 роках.....	96
3.3. Російсько-українські «війни пам'яті» в умовах неоголошеної війни.....	113

Розділ 4.

Російська збройна агресія проти України (2014–2017 рр.)

4.1. «П'ята колона» в Україні напередодні й в умовах збройної агресії Росії.....	130
4.2. Активна фаза неоголошеної війни Росії проти України....	147
4.3. Міжнародно-політичні, правові та економічні наслідки агресії Російської Федерації в Україні	166
Післямова	187
Список літератури	188

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО ВИДАННЯ

Перевидання книжки з історії неоголошених війн Росії проти України продиктоване передусім незмінним, з часу її написання у 2017 році, станом українсько-російських відносин і, відповідно, бажанням автора нагадати українському суспільству, що війна триває і Росія не облишила планів відродження нової версії імперії з неодмінною участю в ній України.

Ця книжка водночас є своєрідним нагадуванням новій владі в Україні, на чолі з таким собі мрійником, який хоче побачити в очах кремлівського диктатора прагнення миру, що сутність московської імперії полягає в її маніакальному тяжінні до зовнішніх завоювань і є незмінною від часів звільнення Московського царства з-під ординської залежності наприкінці XV ст. Тож не варто тішити себе ілюзіями щодо можливої трансформації імперії в національну державу, про що наразі пишуть ті, хто вірить у зміну імперської сутності Росії. Цього не станеться бодай тому, що незмінним залишається бажання пересічного росіянина жити у «великій» державі, очолюваній «царем-батюшкою», підтвердженням чому є так зване «обнулення» у 2020 році всіх попередніх президентських термінів Путіна задля втілення ідеї його довічного президентства.

Ще одним поштовхом до перевидання книжки став «свіжий» військовий успіх Азербайджану – стратегічного партнера України, країни, що, попри застереження світової спільноти щодо неминучої поразки у відкритому протистоянні з російським сателітом Вірменією, не лише повертає суверенітет над практично всіма тимчасово окупованими впродовж майже 30 років державними територіями, а й показує приклад Україні. Приклад можливості перемоги над російською зброєю за умови, коли влада держави спирається на боекдатне військо, консолідоване спільною національною ідеєю суспільство і впливових міжнародних партнерів.

Також ця книжка, в якій ідеться про витoki та історію українсько-російського протистояння, дає змогу нагадати читачеві про важливість знання історії і засвоєння її уроків. Адже незасвоєні уроки історії мають тенденцію повторюватися.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПІДСТАВИ, ГЕОПОЛІТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ІДЕОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ АГРЕСИВНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

1.1. Історична пам'ять – основа державного суверенітету України

Протягом тисячоліть українська нація формувалась на території сучасної України. Історики знаходять її коріння у трипільській культурі, котра розвивалася у Середньому Придніпров'ї у IV–III тис. до н.е., у спадщині скіфів, пам'ятках черняхівської культури. Попри те, що внутрішній простір України є неоднорідним, і різні регіони мають різне значення для нації в цілому, консолідуючим центром України була і залишається Наддніпрянина. В різні часи політичний центр країни міг зміщуватися в інші регіони (Галичина XIII ст., Лівобережжя XVIII ст. тощо), проте в історичній пам'яті українців завжди присутня ідея про Київ як центр тяжіння нації.

Першими з-поміж відомих історикам державних утворень на території України стали утворення неслов'янських народів. У I тис. до н.е. – IV ст. н.е. у причорноморських і приазовських степах почергово панували іраномовні племінні об'єднання кімерійців, скіфів і сарматів, що були етнічними родичами середньоазійських саків та масагетів. Початок формування окремих слов'янських народів, зокрема праукраїнського етносу, було покладено розселенням антів і склавинів, що виокремилися близько середини I тис. н.е. з венедів (такою була перша назва слов'ян в історичних джерелах). Анти, що їх видатний український історик М. Грушевський вважав предками українського народу, заселили територію від Дунаю до витоків Дону і Азовського моря, а їх державність, що мала форму ранньої військової демократії,

проіснувала близько трьох століть (кінець IV – початок VII ст.) і загинула під натиском аварів.

Від VII ст. у літературі все частіше щодо людності, котра мешкала на правому березі Дніпра, стала вживатися назва «слов'яни». Невдовзі сформувалося 14 великих племінних об'єднань східних слов'ян, які заселяли землі нинішніх України, Росії й Білорусі. Перелік цих об'єднань подає «Повість временних літ»: поляни, древляни, дуліби, волиняни, бужани, уличі, тиверці, білі хорвати, сіверяни, дреговичі, кривичі, радимичі, в'ятичі, ільменські словени. Поступово складаються й великі спільноти, зокрема, в джерелах є згадки про три центри – Куявію (Київська земля з Києвом), Славію (Новгородська земля), Артанію (за визнанням більшості вчених – Ростово-Суздальська земля).

Початок формування державності на території України тісно пов'язаний з перетворенням Києва на основний політичний і культурний центр руських племен. Саме навколо нього наприкінці VIII – на початку IX ст. відбувається об'єднання територій між Чорним і Балтійським морями. Правила тоді останні представники династії давньоруських князів Дір та Аскольд, спадкоємці легендарного засновника Києва – князя Кия. Князь Аскольд, проводячи виважену й активну зовнішню політику, зміцнив Київську Русь, поставивши її нарівні з Візантією та Хазарією. До часів правління Аскольда вчені відносять і першу спробу введення християнства як офіційної релігії у Київській Русі. І саме це, згідно з однією з історичних версій, стало причиною заколоту, ініціаторами якого виступили місцеві волхви та бояри. Для реалізації своїх планів вони звернулися до Новгороду, де з 870 р. утвердилося правління запрошеного варязького конунга – Рюрика. В 879 р. Рюрик помирає і залишає свого малолітнього сина Ігоря під контролем фактичного регента Олега, який у 882 р. захоплює Київ і вбиває Аскольда. В Києві відновлюється язичницький культ й утверджується династія Рюриковичів.

Поступово влада київських князів Олега, Ігоря, Ольги і Святослава поширилася на всі землі східних слов'ян, хоча сепаратистські тенденції глав союзів племен і племінних князів постійно загрожували єдності країни. Лише за князювання Володимира Святославича [978–1015] і його сина Ярослава [1019–1054] Київська

держава подолати місцевий сепаратизм і стала відносно єдиною ранньофеодальною монархією.

Володимир, що повернув Русі землі хорватів і дулібів, радимичів і в'ятичів, фактично завершив формування її державної території. На сході Київська Русь сягала межиріччя Оки й Волги, західний кордон проходив Дністром, Карпатами, Західним Бугом, Німаном і Західною Двіною, північний – Чудським, Ладозьким та Онезьким озерами, південний – річками Південний Буг, Дон, Рось, Сула. Цілком очевидно, що для зміцнення централізованої князівської влади потрібен був єдиний бог. Стара язичницька релігія з її розлогим пантеоном вже не відповідала вимогам суспільства. Вибір Володимира зупинився на християнстві православного (візантійського) обряду. Охрестившись 988 р. сам, Володимир зробив християнство державною релігією, що мало велике позитивне значення.

За Ярослава Мудрого Київська Русь досягла zenіту свого розвитку, встала нарівні з найвпливовішими країнами середньовічної Європи. У період його правління збільшилася територія Київської Русі, що обіймала простір від Чорного моря і пониззя Дунаю на півдні до Фінської затоки на півночі, від Закарпаття на заході до верхів'їв Волги та Дону на сході. За правління Ярослава Мудрого проведено кодифікацію законів і створено перший письмовий збір норм давньоруського права – «Руська правда».

Після смерті Ярослава між його нащадками розпочинаються чвари, наслідком чого стає поступове ослаблення влади Великого київського князя. Княжа боротьба за першість на Русі призвела до феодальної роздробленості держави з центром у Києві та існування самостійних князівств. На середину XII ст. Русь розпалася на півтора десятка окремих земель-князівств, влада й управління котрими будувалися за принципом васалітету.

Кожна руська земля мала свої особливості політичного устрою. Зокрема, в результаті тривалої боротьби місцевого боярства проти князів у Новгороді й Пскові утворилися боярські республіки. У Владимиро-Суздальській і Чернігово-Сіверській землях перемогла міцна князівська влада, а в Галицькій і Рязанській боярство справляло помітний вплив на політичне й соціально-економічне життя, хоча в окремі періоди тут посилювалася князівська влада.

Разом з тим, Київська держава у середині XII ст. зовсім не розпалася, як вважала більшість російських істориків дореволюційної й радянської доби, змінилася лише форма її політичного устрою. Відносно єдину й централізовану монархію змінила федеративна, тобто поліцентрична структура державного ладу. З середини XII ст. Руссю спільно керувало об'єднання найвпливовіших і найсильніших князів (галицьких, волинських, чернігівських, владими́ро-суздальських, переяславських і смоленських), що розв'язували принципові питання внутрішньої й зовнішньої політики на з'їздах. Київ продовжував відігравати традиційну для нього роль загальнодержавного центру з осідком глави православної церкви Русі – митрополита.

Подібний порядок сумісного правління Руссю князями – Ярославичами дістав у історичній науці визначення «колективного сюзеренітету». Рюриковичі – спільні сюзерени Руської держави – зобов'язувалися захищати її від ворогів, а за це отримували володіння (часом дрібні й швидше символічні, ніж вартісні) у великокнязівському домені – Київській землі, найчастіше – на її південних рубежах, що особливо потребували постійного захисту від вторгнень половецьких орд.

За право володіти Києвом і прилеглою до нього землею в різний час сперечалися, вступаючи в боротьбу між собою, князі владими́ро-суздальські й галицькі, смоленські й чернігівські, переяславські й волинські. Політичне суперництво князівських кланів за участь в управлінні Київською землею нерідко призводило навіть до того, що на престолі утверджувалося відразу два князя. За підрахунками українського історика Степана Томашівського, протягом 1146–1246 рр. у Києві сталося 47 князювань 24-х князів, причому 35 із них тривали рік і менше. Остаточно статус центру тяжіння усіх земель Русі Київ втратив після монгольського погрому 1240 р.

Саме в часи політичного занепаду Київської держави старе історичне ім'я українського народу – русь, русин, руський – було привласнено московітами (нині – російським народом), політичне й культурне життя яких частково увібрало традиції давньої Руської держави, а відтак російські політичні організації, такі як Велике князівство Володимирське, а згодом – Велике князівство Московське, проголосили себе спадкоємцями Київської держа-

ви, передусім внаслідок своїх династичних зв'язків з київською династією Рюриковичів.

З середини XVII ст., з початком національно-визвольних змагань українців під проводом Богдана Хмельницького, поруч з назвою «Русь» в ужиток входить назва – «Україна» (перша згадка датується 1187 р.), яка на думку одних дослідників походить від слова «країна», інших, як, наприклад, відомий український історик Д. Дорошенко, «мала колись чисто географічне значіння й означала поняття земель пограничних»¹. «Спочатку утвердившись в мові й поняттях народу, що ми бачимо з пісень та дум, – писав Д. Дорошенко, – вона (назва «Україна». – *Авт.*) скоро робиться ужитком освічених верств, переходить в дипломатичні акти, в літературу й науку. Її вживають і поляки, і великоруси, і Західна Європа. Так сталося головню в наслідок повстання в половині XVII ст. козацької української держави, що поставила була своєю програмою об'єднання всіх українських земель під булавою козацького гетьмана»². Остаточну перевагу терміну «Україна» (українець, український) принесло національне відродження XIX ст.

Втрата українським народом свого старого історичного імені – Русь не означала, однак, зникнення на його теренах державного життя. Продовжувачем традицій державотворення в українських землях після занепаду Київської держави, спадкоємцем Києва стало Галицько-Волинське князівство, що його об'єднав волинський князь Роман Мстиславич [1199–1205]. Формуючи централізовану державу, Роман Мстиславич рішуче виступив проти опозиційного йому галицького боярства. Здійснивши успішні походи проти Литви, Польщі, Угорщини, половців, Роман Мстиславич підніс міжнародний авторитет своєї держави. У 1202–1203 рр. він поширює свою владу на Київщину та Переяславщину, але 1205 р. під час війни з Польщею Роман Мстиславич потрапив у засідку і загинув. Після цього потужне державне утворення фактично розпадається. Державну єдність Галичини й Волині 1238 р. поновив його син Данило [1205–1264].

1 *Дорошенко Д. І. Історія України в 2-х томах. Том 1 (до половини XVII століття) // Дмитро Іванович Дорошенко. – К.: Глобус, 1991. – С. 19.*

2 *Дорошенко Д. І. Історія України в 2-х томах. Том 1 (до половини XVII століття) // Дмитро Іванович Дорошенко. – К.: Глобус, 1991. – С.19.*